

A Veszprémi Takarékpénztár leírása 1846-ból

A REFORMKORI MAGYARORSZÁGON *a társadalmi mozgalmaknak meghatározó szerepük volt a polgárosodás intézményeinek létrehozásában és fönntartásában. A kulturális, gazdasági, szociális, művészeti és tudományos egyesületek, egyletek, társaságok ugyanúgy civil kezdeményezésre jöttek létre, mint a gazdasági-pénzügyi vállalkozások.*

A hitelélet fellendülését elsősorban a takarékpénztárak mozdították elő, amelyek részvényes alapon szerveződtek és a részvények értékéig egyéni kockázatvállalást is jelentettek. Brassóban 1835-ben, Pesten 1840-ben, Kolozsváron 1841-ben alakult takarékpénztár, melyeket újabbak követtek. 1848-ban az országban 36 takarékpénztár közel 500 ezer forintos alaptőkével működött. Az első bankot, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankot Ullmann Móric alapította 1841-ben.¹

Veszprém vármegyében két takarékpénztárat szerveztek: 1844-ben Pápán², 1845-ben Veszprémben alakult meg az első hitelintézet takarékpénztár néven.³ Mindkét mezővárosban a helyi iparos és kereskedő polgárság, birtokos és hivatalviselő nemesek és értelmiségiek jelentették a kezdeményezés társadalmi bázisát. Ezt megelőzően ha valakinek hitelre volt szüksége, a különféle városi,

¹ ROMSICS Ignác: Magyarország története. Kossuth Kiadó, Budapest, 2017. 324–325.

² Erről részletesen: HUDI József: A Pápai Takarékpénztár alapszabályai 1844-ből. = AP 13 (2013) 3. sz. 363–373.

³ A Veszprémi Takarékpénztár 1845. augusztus 15-én Mustos János veszprémi ügyvéd kezdeményezésére alakult meg 300 részvénnel, 15.000 ezüstforint törzstőkével. A kibocsátott 50 ezüstforint értékű részvények 24 óra alatt gazdára találtak. Vö. Emlékkönyv a Veszprémi Takarékpénztár 50 éves fennállásának ünneplésére, 1896. Kiadja a Veszprémi Takarékpénztár igazgatósága. Veszprém, 1896. 3. – A takarékpénztárról lásd még: V. FODOR Zsuzsa: A Veszprémi Takarékpénztár a lakosság szolgálatában. = Múzeumi Diárium 1991. Szerk.: Dr. Geiszt Jakabné. Kiadja a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság. Veszprém, 1991. 32–34.; B. HORVÁTH Elvira: A tradíciót kialakító és tartalmi megújulást vállaló veszprémi takarékpénztár. = Veszprémi Szemle 10 (2008) 3–4. sz. 21–26., Uő.: A Veszprémi Takarékpénztár alapítása és első évei. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok XXII. Szerk.: Hudi József, munkatársa: Somfai Balázs. Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, Veszprém, 2021. 61–75.

valamint egyházközségi pénztáraktól és magánszemélyektől (gazdagabb – főként zsidó – kereskedőktől, iparosoktól) vehetett fel kölcsönt elvileg 6%-os kamatra, nemegyszer azonban – a törvényesség látszatát megtartva – uzsorakamatra.⁴ A takarékpénztárak a rossz gyakorlattal szakítva tisztességes kölcsön felvételét tették lehetővé a városi polgárok számára.

Az 1846. január 1-én megnyílt Veszprémi Takarékpénztár első üzleti évének alakulásáról Ferenczy János⁵ készített beszámolót azzal a nem titkolt céllal, hogy a takarékpénztár eszméjét népszerűsítse. Újabb részvényesek toborzására azért volt szükség, mert az alapítók szinte kizárólag a veszprémi lakosok közül kerültek ki.

Ferenczy beszámolóját az eredeti helyesírással, lábjegyzetekkel kiegészítve tesszük közzé. A kiegészítéseket szögletes zárójellel jelöltük. (–HUDI J.)

Néhány szó a veszprémi takarékpénztárról.

Veszprém m.[ező]városban⁶ 1846. év jan. 1-én háromszáz, ötven pftos⁷ részvényekre egy takarékpénztár alakult, olly szerencsés eredménnyel⁸, hogy

⁴ Pápán a városi magisztrátus 1844. július 8-án az uzsoráskodás visszaszorítására, a „szegényebb sorsú lakosok” érdekében nyitotta meg a város (és Veszprém megye) első zálogházát. Vö. HUDI József: Pápa város önkormányzata a későfeudalizmus időszakában (1730–1847). Pápa, 1995. 96. (Fejetek Pápa város történetéből, 2.)

⁵ Ferenczy János veszprémi ügyvéd volt, életrajza feltáratlan, a veszprémi és Veszprém megyei életrajzi lexikonok sem ismerik. Az 1840-es évek közepétől szívesen írt beszámolókat a veszprémi eseményekről országos lapokba. 1845-ben a Veszprémi Takarékpénztárnak alapító tagja volt. 1847-ben a Veszprémi Nemzeti Casino tagja. 1848 tavaszán egy aranyat adományozott a kormány számára hazafias célokra. A vármegyei igazgatás május 1-én létrejött központi szervének, a Veszprém Megyei Állandó Bizottmánynak a tagja volt. Az 1848:XVIII. tc. értelmében a sajtóvétségi eljárásokban ítélő esküdtszék tagjaként írták össze, mint 23 éves veszprémi ügyvédet. 1848 tavaszán az újjászervezett veszprémi nemzetőrségnek Kupricz Imre kapitány parancsnoksága alatt álló 1. századának alhadnagya volt (ekkor 26 éves veszprémi ügyvéd, a Piac téren lakott). 1862-ben Veszprém vármegye másodalispánjának nevezték ki, korábban a pápai járás cs. k. szolgabírája volt. – Belföldi szemle. = Magyarország 2 (1862) 10. sz. (január 14.) [1.]; MNL Veszprém Vármegyei Levéltár V. 101.b. Veszprém Vármegyei Állandó Bizottmány iratai, 463/1848. sz.; Uo. V. 141.g. A veszprémi nemzetőrség összeírása, 1848. – HUDI József: Kossuth gyermekei a Bakonyban. = Veszprémi Szemle 2 (1994) 1. sz. 13–20., különösen 17.; Uő.: (szerk.): Hunkár Antal visszaemlékezései és iratai. Pápa, 2004. 212. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai. Forrásközlések, 6.); Uő.: A Veszprémi Nemzeti Casino tagjai a reformkorban AP 24 (2024) 1–2. sz. 93–197., különösen 113–114. (Életrajzának tisztázása még hátralévő feladat.)

⁶ Veszprém mezővárosnak 1848 előtt két földesura volt: a veszprémi püspök és a veszprémi káptalan, a két földesúr osztozott a város közigazgatási területén; egyetértésükön múltott a város fejlődése. A várost ugyan megakadályozták a szabad királyi városi jogállás megszerzésében, de a XIX. században fejlődését a várospolitika eszközeivel számos területen előmozdították.

⁷ pft = pengőforint vagy ezüstforint; 1 pengőforint 60 pengőkracjából állt.

⁸ A közleményben hibásan: *eredvénnnyel*, javítottuk.

jelenleg a betétel mintegy 100,000 pengő forint, a kiadás ugyan annyi, és így az összes pénzforgalom 200,000 p.[engő]f[orin]t.

E takarékpénztár, mint nem tisztán kereskedői társaság alapszabály[a]it a helytartó tanácsnak⁹ jóváhagyás végett bemutatta azon reménnyel, hogy azok, mint szorosan a törvény szelleméhez alkalmazottak, minél előbb jóvá fognak hagyatni, ez azonban nem *történt*, mert a *helytartó tanács* egy legújabbban, költ intézvény¹⁰ által oda utasítja az *egyletet*, hogy legfelsőbb helyen a takarékpénztárakra megállapított elv szerint részvényeit 100 pftra, és így alaptőkéjét 30,000 pftra emelje, és csak ennek megtörténte után fognak az ujabban felküldendő szabályok hitelesíttetni.¹¹

Az 1840. 18. törv.[ény] cz.[ikk]¹² 3. fejezete körülményesen rendelkezik a részvénytársulatokról, abban a részvény-társaságok alakítására a legnagyobb szabadság engedtetik és a részvénytőke mennyisége semmi határozott összeghez¹³ kötve nincs.

Azon törvényes megkiváncsoltásnak, hogy az alapszabályok a helytartó tanácshoz bemutattassanak, más értelme nem lehet, mint annak akadályoztatása, hogy törvényellenes célok kivitelére társaságok ne alakulhassanak.

Midőn tehát egy általános elv szerint kényszerítettnek alakulni a részvénytársaságok, akkor az 1840. 18. törv.[ény] cz.[ikk] megsemmisítetik.¹⁴

⁹ A Magyar Királyi Helytartótanács 1724–1848, majd 1860–1867 között működő kormány-szerv, amely egyesületek, társaságok alapítását is engedélyhez kötötte. A Helytartótanácsot 1848–1849-ben és 1867 után miniszteriális kormányzat váltotta fel. Történetéről: EMBER Győző: A m. kir. helytartótanács ügyintézésének története 1724–1848. A M. Kir. Országos Levéltár kiadványa, Budapest, 1940., FELHŐ Ibolya – VÖRÖS Antal: A helytartótanácsi levéltár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.

¹⁰ értsd: rendelet

¹¹ A Magyar Királyi Helytartótanács rendeletében a részvények és alaptőke nagyságának a minimumát állapította meg; nagyobb vállalkozások esetében a részvények és alaptőke is magasabb volt. A Balaton Gőzhajózási Társaság nevű részvénytársaság balatoni személy- és áruszállításra 1845-ben 400 darab 150 pengőforintos részvény kibocsátásával, 60 ezer pengőforint alaptőkével alakult. Alapításában veszprémi kereskedők, Zichy Domonkos püspök és a kanonokok is részt vettek. Wurda Emanuel katolikus kereskedő, a füredi fürdő egyik beszállítója a részvények árának beszedését is vállalta. – Vö. LICHTNECKERT András: A balatonfüredi savanyúvízi gyógyfürdő története az alapításától az államosításig 1702–1949. Kiadja a Balatonfüred Városért Közalapítvány, Balatonfüred, 2013. 206–207.

¹² Az 1840:XVIII. tc. A közkeresetre összeálló társaságok jogviszonyairól. Vö. MÁRKUS Dezső (szerk.): Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár. 1836–1868. évi törvénycikkek. Budapest, Franklin-Társulat, 1896. 150–155.

¹³ értsd: összeghez

¹⁴ értsd: megsemmisítetik; vagyis a szerző a Magyar Királyi Helytartótanács rendeleti szabályozását törvénytelennek tekinti

Most vitázunk e kellemetlen intézmény felett, igen csekély rész azt, mint törvény ellenest, nem akarja elfogadni, a nagyobb rész azonban úgy gondolkodik, hogy ha elfogadjuk, hitelünk erősülni fog, mert a 30,000 egyszerre befizetendő tőke nagyobb garantiát nyújt, és a közönség pénzét biztosabban adja a pénztár kezelésére, bár erre azt felelhetni, hogy illy takarékpénztáraknál a hitel nem annyira az alaptőke mennyiségében, mint az egylet moralis jellemében fekszik, mert midőn a pénzforgalom már is 200,000 pft., és napokint nő, akkor a 30,000 tőke szinte nem elegendő garancia, mert ha csalni akar a társaság, úgy ekkor is nyereséggel csálhat.

Nagyobb indok az, hogy ha elfogadjuk, alapszabályink¹⁵ jóvá fognak hagyni, és kinyomathatjuk, melly reánk nézve nagy előny, mert közlekedésünket, ha biztos sükert akarunk, kis városunk határin kívül is kell terjesztenünk, a közönségnek tehát kezébe kell adni szabályinkat, hogy célunkról és kezelésünk minőségéről tudomást szerezhessen.

Továbbá az elfogadás által azzal is nyerünk, hogy felülfizetett pénzünk célszerű kezelés mellett legalább 12 pct.¹⁶ fog jövedelmezni.

Ezekhez egy igen félénk részvényes még azt adta, hogy ha nem engedelmeskedünk, talán mint nem törvényes társaság feloszlásunk tétetik kötelességünk, ez aggodalom azonban nem fog teljesülni, — mert mi engedelmeskedni akarunk.

Mielőtt az intézmény megérkezett, részvényeink 70–75 pfton keltek, midőn megérkezett, egyszerre 30–35re szálltak le, most azonban az első ijedség¹⁷ megszűntével ismét 65 pft-ra, és így a valódi értéken felül 40 pftal emelkedtek, valóban illy rövid időre elég agio¹⁸.

Alapszabályunk e honban létező hasonló társaságokéból szerkesztettek össze¹⁹, és jelenleg a tapasztalás után ujabban kidolgoztattak, elég czélszerűek, a kezelés pontos lelkismeretességgel²⁰ vitetik, bátrak vagyunk a közönség figyelmébe ajánlani ez intézetet.

Ferenczy János.

¹⁵ értsd: *alapszabályaink*

¹⁶ pct (osztrák németből) = percentet; százalékot

¹⁷ helyesen: *ijedtség*

¹⁸ agio (olasz) = itt: kelet, becs

¹⁹ értsd: *össze*; az alapszabály lelőhelye: MNL Veszprém Vármegyei Levéltára IV.1.b. Közgyűlési iratok, 2176/1845. sz.

²⁰ értsd: *lelkiismeretességgel*